

“PROFILAKTIKA INSPEKTORI TOMONIDAN NOMUSGA TEGISH JINOYATINING VIKTIMOLOGIK PROFILAKTIKASINI TAKOMILLASHTIRISH”

Shaymanov Oybek Chori o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kunduzgi ta'lim “Huquqbuzarliklar
profilkatikasi faoliyati” mutaxassisligi bo'yicha ta'lim olayotgan 3-o'quv kursi
313-guruh kursanti*

Annotatsiya.

Ushbu maqolada shaxslarning jinsiy erkinligi, uning qonun bilan kafolatlanganligi, jinsiy erkinlikka tajavuz qiluvchi harakatlar, jinsiy erkinlikka qarshi huquqbuzarliklarning viktimalogik profilaktikasi va nomusga tegish jinoyati hamda shu kabi huquqbuzarliklarning oldini olish choralari, bugungi kunda mamalakatimizda jinsiy erkinlikka qarshi harakatlarni oldini olishga hamda kelgusida bunday huquqbuzarliklar sodir etilmasligini ta'minlashga qaratilgan bir qator islohotlar va qabul qilingan qarorlar haqida so'z boradi.

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilikka qarshi kurashish, ayniqsa ayollar va voyaga yetmaganlarga nisbatan sodir etilayotgan zo'ravonlik holatlarini oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Xususan, nomusga tegish jinoyati (ya'ni jinsiy erkinlik va daxlsizlikka qarshi jinoyatlar) nafaqat jabrlanuvchining ruhiy va jismoniy holatiga, balki butun jamiyatning axloqiy salomatligiga tahdid soladi.

Ushbu jinoyat turining oldini olishda profilaktika inspektorlarining o'rni beqiyos. Biroq mavjud yondashuvlar ko'pincha umumiy xavfsizlikka yo'naltirilgan bo'lib, jabrlanuvchining ijtimoiy portretini, ularning zaif himoyalanganligini

e'tiborga olmaydi. Shu bois, viktimologik yondashuv asosida profilaktika choralarini takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Ushbu maqolada nomusga tegish jinoyatining viktimologik xususiyatlari, ularni aniqlash va oldini olishda profilaktika inspektorlarining o'rni, shuningdek, ularning faoliyatini takomillashtirish yo'llari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Nomusga tegish jinoyatining ijtimoiy-huquqiy tavsifi

Nomusga tegish (zo'rlash va unga tenglashtirilgan jinoyatlar) O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 118-moddasida belgilangan bo'lib, bu jinoyat jinsiy erkinlik va daxlsizlikka qarshi qaratilgan harakat sifatida baholanadi. Aksariyat hollarda ushbu jinoyatlar tanishlar, qarindoshlar yoki ish faoliyati orqali bog'langan shaxslar tomonidan sodir etiladi. Bu esa uni aniqlash va fosh etishni murakkablashtiradi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, bu jinoyatlarning ko'pi huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yetib bormaydi. Bunga ijtimoiy stigma, jamiyat bosimi, ayblash madaniyati, ishonchsizlik kabi omillar sabab bo'ladi. Aynan shunday holatlarda viktimologik yondashuv asosida ishlash nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jabrlanuvchiga yetkazilgan zarar:

Psixologik ta'sir: Jabrlanuvchi doimiy ruhiy stress va depressiyaga duch keladi. Bu uning ijtimoiy faoliyatiga, ish faoliyatiga va oilaviy hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Jismoniy zarar: Ayrim holatlarda zo'ravonlik jismoniy jarohatlar bilan ham kechadi, bu jabrlanuvchining salomatligiga jiddiy zarar yetkazadi.

Oila va jamiyatga ta'siri:

Ushbu jinoyat oilaviy nizolar, ajralishlar va boshqa ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Jamiyatda axloqiy qadriyatlarning buzilishiga olib keladi va odamlarning o‘zaro ishonchini zaiflashtiradi.

Huquqiy va iqtisodiy ta’siri:

Bu jinoyatlarni tergov qilish va sud jarayonlari davlat resurslarini sarflanishiga olib keladi.

Jabrlanuvchilarning ijtimoiy yordam va rehabilitatsiyaga ehtiyoji ortadi, bu esa iqtisodiy yukni oshiradi.

Bolalar va yosh avlodga ta’siri:

Zo‘ravonlik jabrlanuvchining yaqinlari, ayniqsa, voyaga yetmagan farzandlariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu holat yosh avlodning ruhiy rivojlanishiga zarar yetkazadi.

2. Viktimologik yondashuvning mohiyati

Viktimologiya — bu jinoyat qurbonini o‘rganadigan ilmiy yo‘nalish bo‘lib, jinoyatning sodir bo‘lishida jabrlanuvchining ijtimoiy, psixologik va boshqa omillar orqali tutgan o‘rnini aniqlaydi. Nomusga tegish jinoyatlari bo‘yicha viktimalar ko‘pincha quyidagi xususiyatlarga ega bo‘ladi:

- * Ijtimoiy zaiflik: yolg‘iz yashaydigan ayollar, ijtimoiy himoyaga muhtojlar;
- * Yoshi: voyaga yetmaganlar, talabalar;
- * Oila muammolari: zo‘ravon muhitda yashovchilar;
- * Ma’naviy tarbiya va huquqiy savodxonlikning pastligi.

Viktimologik profilaktika shuni ko'rsatadiki, faqat jinoyatchini emas, balki jabrlanuvchining ijtimoiy muhitini, xulqini va ehtimoliy xavf omillarini aniqlash orqali jinoyatni oldini olish mumkin.

3. Profilaktika inspektorining o'rnini

Mahalla profilaktika inspektorlari jinoyatchilikni oldini olish tizimining muhim bo'g'ini hisoblanadi. Ular aholi orasida profilaktik suhbatlar o'tkazish, xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan individual ishlash, mahalla muhitini tahlil qilish kabi vazifalarni bajaradilar. Biroq, amaliyotda ularning viktimologik bilimlari yetarli emasligi, psixologik tayyorgarlikning pastligi sababli, ayrim jinoyatlar e'tiborsiz qolmoqda.

Masalan, ijtimoiy zaif ayollar bilan doimiy aloqa qilinmasligi, oilaviy zo'ravonlik holatlari yuzasidan monitoring yuritilmasligi yoki tahdidlarni erta aniqlash mexanizmlarining yetishmasligi muammolar sirasiga kiradi.

4. Viktimologik profilaktikani takomillashtirish yo'llari

Profilaktika inspektorining faoliyatini viktimologik asosda takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

- * Xavf guruhini aniqlash bo'yicha maxsus metodikalar joriy etish;
- * Ayollar va voyaga yetmaganlar bilan ishonch asosidagi suhbatlar o'tkazish;
- * Mahallada mavjud muammoli oilalarni doimiy kuzatish va tahlil qilish;
- * Psixologik xizmatlar va nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- * Huquqiy-ma'rifiy tadbirlar orqali aholining huquqiy savodxonligini oshirish.

Bu orqali jinoyat sodir bo‘lishidan oldin uning ijtimoiy ildizlarini aniqlash va zararsizlantirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Xulosa:

Nomusga tegish jinoyatlari ijtimoiy ongda og‘ir aks-sado beruvchi, ko‘plab salbiy oqibatlarga olib keluvchi jinoyatlar sirasiga kiradi. Ularni faqat jazolash yo‘li bilan emas, balki chuqur tahlil, profilaktika va viktimologik yondashuv asosida oldini olish mumkin. Profilaktika inspektorining faoliyatini aynan mana shu yondashuvlar bilan boyitish, ularning kasbiy saviyasini oshirish va jamoatchilik bilan hamkorlikda ishlashini ta‘minlash eng muhim vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. (118-modda)
2. “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonun, 2016-yil.
3. M.X. Jo‘rayev, “Jinoyatlarning oldini olish: huquqiy va amaliy yondashuvlar”, Toshkent, 2020.
4. A. Abdullaeva, “Viktimologiyaning asosiy tamoyillari”, Yuridik fanlar jurnali, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi IIV tomonidan ishlab chiqilgan metodik qo‘llanmalar (2022–2024).